

עמידה בברכות המצוות לחולה, קשיש או מוגבל

מצינו כלל בהלכות ברכות, שמעיקר הדין יש לברכן מעומד. מקור הלכה זו הביאו הראשונים מדרשה שהתפרסמה מאוד – אך מקורה פחות – מן הפסוק בתורה בפרשת ספירת העומר:

"שבעה שבועות תספור לך מהחל חרמש בקמה תחל לספור שבעה שבועות" (דברים ט"ז ט"ו).

רבים מן הראשונים הביאו את דרשת חז"ל על פסוק זה: "אל תקרי 'בקמה', אלא – 'בקומה'". כלומר בעמידה (עיין ברא"ש בסוף פסחים ועוד).

ובספר האשכול (סימן כ"ג) כתב, שפשוט הדבר שכלל זה לא נאמר אלא בברכת המצוות, ולא במצוות שיש בהן הנאה כמו אכילת מצה וקידוש והמוציא וברכת המזון, ולאחר מכן כותב לבאר באלו מצוות כן נאמר כלל זה, ומבאר כיצד למדו מספירת העומר לשאר המצוות:

"ואמרי רבוותא: שש מצות ברכתן מעומד, עומר, דכתיב מהחל חרמש בקמה תחל לספור, בקומה. ומדכתיב התם 'וספרתם לכם', ילפינן מיניה שאר מצות דכתיב בהו לכם, קידוש לבנה, החודש הזה לכם. ציצית, והיה לכם לציצית. שופר, יום תרועה יהיה לכם. לולב, ולקחתם לכם. מילה, המול לכם. ובירושלמי נמי איתא כל הברכות מעומד, ועל ברכת המצות קאמר, ולא על ברכת הנהנין".

כלומר, רק שש המצוות שבהם כתוב "לכם", בדומה לספירת העומר בה נאמר "וספרתם לכם", נלמדות מספירת העומר לענין שברכתם בעמידה. ואלו הן, קידוש לבנה, ציצית, שופר, לולב, ומילה.

וכן כתבו במחזור ויטרי (סימן שע"ו), בספר הרוקח הלי' ברכות (בהקדמה) כל בו (סימן כ"ב) וכ"כ הטור לגבי תקיעת שופר (סימן תקפ"ה).

ובספר יראים (סימן רס"א) כתב "דרשה זו שמעתי ולא ידעתי מקומה". והכלבו כתב שמקור הדרשה בירושלמי, וכ"ה בארחות חיים (הלי' ציצית ס"י כ"ז - כ"ח), והובא בב"י (או"ח ס"י ח').

אך כבר העיר רבינו הגר"א וייס שליט"א ש"אין לזה מקור בירושלמי שתחת ידינו, והכלבו לא ציין איה מקום כבודו בתלמודא דבני מערבא, וכבר העיר כן בברכ"י (שם) דלפנינו לא נמצא, אמנם בשבלי הלקט (חג הסוכות סימן שס"ו) כתב דמקורה במדרש לקח טוב, וכ"כ בספר העיטור (הל' ציצית) שמקור הלכה זו ברבינו טוביה, והיינו רבינו טוביה ב"ר אליעזר שחיבר מדרש לקח טוב. וידוע שהמדרש לקח טוב הלא היא הפסיקתא זוטרתא, ואכן כך כתוב במדרש הנ"ל (פרשת אמור):

"וספרתם לכם. לכם בעמידה, שנאמר מהחל חרמש בקמה כלומר בקומה, וממנו אנו למדין על כל מצוה שנאמר בה לכם כגון מילה וציצית. המול לכם כל זכר. והיה לכם לציצית שכולם מצותם בקומה זקופה וזה מדרש וזה הלכה".

והנה נודעו דברי רבי דוד אבודרהם (בדף טו ע"ג) שהניח סימן למצות שברכתן מעומד, "עלץ שלם", עומר, לבנה בחידושה, ציצית, שופר, לולב, מילה. כי בכל אלה כתוב לכם. וסיים: ויש מצות שמברכים עליהם מעומד למצוה מן המובחר, ואם לא בירך מעומד אין לחוש, כגון הלל ומקרא מגילה וסוכה. ויש אומרים כלל לזה, שכל מצוה שאין בה הנאה מברכים עליה מעומד. ע"כ.

ומדברי האבודרהם משמע, שבאותם המצוות שנלמדו מספירת העומר, העמידה היא לעיכובא. אמנם היחווה דעת (חלק ה' סימן ד') כתב שאף שכך פירש בשו"ת הרב"ז את דברי האבודרהם, נראה יותר שאין לעשות מחלוקת בין האבודרהם לכל הראשונים שמשמע מדבריהם שדין זה אינו לעיכובא, רק כוונת האבודרהם לומר, שהיכן שיש בזה רק מצוה מן המובחר, אם אינו עומד אינו נידון כעובר על דברי חכמים, מה שאין כן במקום שמעיקר הדין תקנו חכמים לעמוד, אם אינו עומד נידון כעובר על תקנתם, ומכל מקום אין הכוונה שזה לעיכובא, ויוצא ידי חובתו.

אם כן, במקור אחד נראה שעיקר דין זה נאמר רק באותם שש מצוות שנאמר בהן "לכם". אך מדברי הירושלמי שהביא האשכול משמע שכל המצוות מברך עליהן מעומד, ומפרש שהכוונה לברכות המצוות – ולא לברכות הנהנין.

אמנם, חידוש יסודי בהלכה זו כתב הפני יהושע במגילה (כא, א), שלא אמרו שחייב לברך בעמידה אלא במצוות שגם קיומן הוא מעומד, כגון ציצית ושופר, אבל במצוות שקיומן הוא מיושב, כגון מגילה, פשוט שאין צריך לעמוד בברכתה.

אחת הראיות שהובאו ליסוד זה היא ממצות חלה. במשנה בחלה (פרק ב משנה ב) שנינו "האשה יושבת וקוצה לה חלתה". דהיינו שמותר לברך על הפרשת חלה מיושב, ותמה המגן אברהם, מדוע לא יתחייב לברך בעמידה. וכתב המור וקציעה (סימן ח'), שבהכרח שהטעם לכך הוא שמאחר שעצם מצוות החלה ניתנת לקיימה בישיבה, אין חייבים לברך עליה בעמידה. כך כתבו פוסקים נוספים.

בביאור חידוש זה נראה לבאר, שהחובה לעמוד בברכה אינו דין מדיני הברכות, אלא הלכה שנאמרה **בכבוד המצוות**, שכך ראוי להן למצוות שיכבדם בעמידה בברכותיהן.

וזהו הטעם לכך שרק בברכת המצוות נאמרה הלכה זו, ולא בברכות הנהנין, משום שעצם ההנאה אין בה מצווה, ולכן אין חובה לעמוד בשעת הברכה, ורק כשרוצה לעשות מעשה מצווה, חייב לכבדה בעמידה בברכתה.

על פי זה נראה לבאר את חילוקו של הפני יהושע, שהבין שרק מצוה שחובה לקיימה בעצמה בעמידה מחייבת עמידה בברכה, משום שאין זה כבוד למצוה שחובתה מעומד והוא יברך עליה בישיבה, אבל מצוה שקיומה מותר בישיבה, אין חובה בכבוד המצווה לעמוד בברכתה.

והנה לגבי ברכות התורה דנו האחרונים, ומצינו בזה שני טעמים להתיר לברכן מיושב:

יש שכתבו שמאחר שפסק השו"ע (יו"ד סימן רמו, ט) שלימוד התורה אינו חייב מעומד, אם כן על פי דברי הפני יהושע גם הברכות ניתן לאמרן מיושב. [אמנם מדברי המג"א והפרי מגדים בסימן ח נראה שלא למדו כחילוק זה של הפני יהושע].

הרמ"ע מפאנו (סימן קב) כתב, "וברכות התורה ליחיד שאין אנו מדקדקים בה לברך מעומד, שניא היא דתדירה, וכתוב בה בשבתך בביתך, והוא טעם מספיק גם לברכות קריאת שמע".

ובפרי מגדים (סימן ח' אשל אברהם סק"ב) מצינו חידוש גדול לגבי קריאת שמע וברכותיה, שאין צריך לעמוד בהן, כיון שנדרשת בהן כוונה, ומיושב יוכל לכוין יותר.

ודברי הפרי מגדים הם יסוד גדול בהלכה זו, אף שלא כתב כן אלא לגבי קריאת שמע וברכותיה, שבאופן שהעמידה תגרום לכך שיפסיד חלק מן הכוונה, יתכן שעדיף לברך ולקיים המצווה מיושב.

להלכה, אף שמשמעות חלק מהראשונים, ובפרט האבודרהם, נראית שדין העמידה מעכב אפילו בדיעבד, מכל מקום אם בירך מיושב יצא ידי חובתו ואינו צריך לחזור, משום שאין זה דרשה גמורה, אלא אסמכתא בעלמא מן הפסוק בספירת העומר, ואפילו בספירת העומר עצמו כתב הרמב"ם (הלכות תמידין ומוספין פ"ז הלכה כ"ג) "ואין מונין אלא מעומד, ואם מנה מיושב יצא".¹

ואף שבשולחן ערוך (סימן תפט, א) כתב רק "וצריך לספור מעומד", ולא כתב שאם ספר מיושב יצא, מכל מקום לשונו משמע שאין זה לעיכובא, וכן כתב המג"א (ס"ק ג) שאם בירך מיושב יצא, וכ"כ עוד אחרונים שם.

וכך גם נפסק לגבי תקיעת שופר, שם פסק השו"ע (סימן תקפ"ה, א) שצריך לתקוע מעומד, וכתב המג"א (ס"ק א') שנראה שאם תקע מיושב יצא, שהרי שופר למדנו מספירת העומר, ובספירת העומר גופא בדיעבד יצא.

ואף שבדברי הראשונים נראה שזו דרשה, פשיטא שמקור הדין אינו אלא מדרבנן. רבינו הגר"א וייס שליט"א הביא ראיה ברורה לכך ממה שבכלל ששת המצוות שמנו הראשונים נמנית גם מצות קידוש לבנה שכל כולה אינו אלא מדרבנן, ואיך נאמר שברכתה מעומד מן התורה, ועל כרחך אין זה אלא דין מדרבנן, תקנת חכמים או מנהג בעלמא.

והנה כתבו הפוסקים, שדבר שמצוותו בעמידה, אם הוא אדם בריא אפילו להישען קצת אסור, ולבעל בשר או חולה שהעמידה קשה עליו מותר לו לסמוך קצת, אבל לא לסמוך כל כך שאם ינטל הדבר שסומך עליו היה נופל. וכך מביא המג"א שם לגבי שופר. ומכל מקום כתב המשנ"ב (שם ס"ק ב' בשעה"צ ס"ק ב') שבשעת הדחק יש לסמוך על הברכי יוסף שכתב להקל אף בסמיכה, שמשום שכל אלה אינן דרשות גמורות אינן מעכבות שיהיו דוקא מעומד ע"ש. וכן הביא בפסקי תשובות (סימן תפ"ט אות ד') מכמה אחרונים.

---

¹ ועיין שם בכסף משנה שהביא מלבד דרשת חז"ל שהביאו הראשונים גם שבזוהר בפרשת תצוה כתב סוד הדבר למה צריך לברך מעומד. ואכן כ"כ בזוהר (תצוה קפג ע"א) "ועל דא אנן עבדין חושבנא בקיומא על קיומא קיימין בגין דאינון יומין עלאין אינון וכן בכל זמנא דעאל בר נש לאינון יומין עלאין בין בצלותא בין בשבחה אצטריך לקיימא על רגלוי ירכין וגופא כחדא תמן ירכין וגופא לקיימא כדכורא דקיימא בחיליה ולא כנוקבא דארחאה למיתב, ועוד בגין שבחה דעלמא עלאה". כלומר, ימים אלו של ספירת העומר הם בבחינת "זכר", ולא בבחינת "נקבה", ולכן יש לעמוד בברכה כדרך הזכר העומד בכוחו, ולא כנקבה שדרכה לישב.

לכן, אדם חולה שמתקשה לעמוד בשעת הברכה על המצווה, יכול בשעת הדחק לקיים מצוותו ולברך עליה בישיבה, ואינו חייב לעמוד. ובודאי שלא יבטל קיום מצוה מן התורה, משום שאינו יכול לקיים דין חכמים לעמוד בברכה.

ובפרט לפי מה שכתב הפרי מגדים בטעם שאין נוהגין לעמוד בשעת קריאת שמע וברכותיה, שהוא מטעם שצריך כוונה, ומיושב יוכל לכוין יותר, שטעם זה מספיק גם לשאר מצוות דאורייתא, שצריכות כוונה, ואף שבדרך כלל הברכה היא קצרה, מכל מקום עבור חולה או נכה לפעמים קשה מאוד לעמוד ובכך מתבלבלת כוונתו.

לגבי תפילת שמו"ע, כתב השולחן ערוך (סימן צד סעיף ו'): "חולה מתפלל אפילו שוכב על צדו, והוא שיוכל לכוין דעתו". וכתב המשנה ברורה (ס"ק כ) שהוא הדין בזקן. אמנם כתב שם (ס"ק כ"ד) שאם משער שיספיק לו לסמוך, עדיף שיסמוך ולא ישב.

וכן כתבו הפוסקים שאם יכול לכל הפחות לעמוד בברכת אבות, שיעשה כן (עיין שבט הלוי חלק י סימן י"ט) והוא הדין לקטעים שיש בהם כריעה, ובשלש הפסיעות שבגמר התפילה.

וכשיושב צריך להצמיד רגליו זו לזו, שכך הוא עיקר הדין להתפלל באימה וביראה (עיין משנה ברורה סימן צ"ה ס"ק ב'), ואין חילוק בזה אם עומד או יושב (והוא הדין למי שנוסע באוטובוס או במטוס ומתפלל בישיבה).

נסיים בהערה לגבי מילה, שכפי שראינו נמנית בין המצוות שיש לעמוד בברכתן.

במצוות המילה מברכים שתי ברכות. האחת "על המילה", שאותה מברך המוהל. השניה "להכניסו בביתו של אברהם אבינו", שאותה, כותב השו"ע (יו"ד סי' רסה, א), שמברך האב. והרמ"א כתב שנוהגין שהסנדק מברך ברכה זו. לאחר מכן מוסיף הרמ"א:

"האב והמוהל כשמברכים צריכים לעמוד (טור וב"י בשם ב"ה). אבל התופס הנער כשמברך נוהגים שיושב ומברך".

כלומר, ברכת על המילה שמתבצעת על ידי המוהל תיעשה מעומד. וברכת להכניסו, אם מברך אותה האב, יברך מעומד, ואם, כפי שכתב הרמ"א שכך המנהג, מברך אותה הסנדק – ברכה מיושב.

האחרונים דנו האם ראוי לסנדק להיות מוהל. כתב הפרי מגדים (או"ח תקפה, משב"ז ז) שהדבר אינו ראוי, משום שלא יוכל לברך "על הברית" מעומד. ויש שהוסיפו שאינו יכול לעשות כן מצד שעצם המילה עיקר דינה לעשותה בעמידה.

אמנם, בכורת הברית (סימן רסה, יא) כתב שלא אמרו שיש לעמוד במילה עצמה אלא כשאין מצוה בישיבתו, אבל כשרוצה להיות סנדק שיש בזה מצוה, לא אמרו שחייב לעמוד במילה.

לפי דבריו, גם טעמו של הפרי מגדים יהיה תלוי בנידון הפוסקים שהבאנו לעיל, שהרי דעת הפני יהושע ועוד היא שבמקום שאין חובה לקיים את המצווה עצמה בעמידה אין גם חובה לברך עליה בעמידה.

ובכל מקרה, יוכל לברך בעמידה, ואז לישב ולמול. אמנם רבינו הגר"א וייס כתב לצדד שיסוד מה שהצריכו לעמוד בברכה במצוות הוא מחשש הפסק ועובר לעשייתו, "דאף דפשוט שאין העמידה והישיבה הפסק גמור, מ"מ חזינן בכמה מקומות שהקפידו להסמך את הברכה לענין שעליו מברכים כמה שאפשר, וכך אמרו דיש לחתוך את הפת לפני הברכה, ויטול לידי את הלולב לפני הברכה וכיוצא בזה בכמה מקומות, ומשום כך יש לברך באותו ענין שיקיים את המצוה - בעמידה או בישיבה".

לפי זה אין זו עצה טובה כל כך.